

A26

Tratado de lo que berdaderamente acontecerá antes y el día del temeroso juicio

Azken Judizioa iragartzen duen Ebanjelioetako Mateo 25, 31-46 atalaren glosa da, funtsean, poema hau. Hona hemen Ebanjelioko testua:

Gizonaren Semea, aingeru guztiak lagun dituela, aintzaz beterik etortzean, bere errege-aulkian eseriko da. Herriak oro haren aurrean bilduko dituzte. Hark batzuk besteengandik bereizi egingo ditu, artzainak ardiak akerretatik bereizten dituen bezala, eta ardiak bere eskuinean eta akerrak ezkerrean ezarriko ditu. Orduan, erregeak eskuinekoei esango die: “Zatozte, nire Aitaren bedeinkatuok; hartazue munduaren sortzetik zuentzat prestatua dagoen erreinua. Gose bainintzen eta jaten eman zenidaten; egarri, eta edaten eman; arrotz, eta etxean hartu ninduzuen; biluzik nengoan, eta jantzi egin ninduzuen; gaixo, eta bisitatu; kartzelan, eta ikustera etorri”. Orduan, zintzoek esango diote: “Jauna, baina noiz aurkitu zintugun goseak eta jaten eman genizun, edo egarriak eta edaten eman? Noiz aurkitu zintugun arrotz eta etxean hartu, edo larrugorri aurkitu eta jantzi? Noiz aurkitu zintugun gaixo edo kartzelan eta ikustera joan?” Eta erregeak erantzungo die: “Benetan diotsuet: Nire seniderik txikien hauetako edozeini egin zeniotena, neuri egin zenidaten”. Gero, ezkerrekoei esango die: “Alde niregandik urruti, madarikatuok, deabruarentzat eta haren laguntzat prestatua dagoen betiko sutara. Gose bainintzen eta ez zenidaten jaten eman; egarri, eta edaten eman ez; arrotz, eta ez ninduzuen etxean hartu; biluzik, eta ez ninduzuen jantzi; gaixo eta kartzelan, eta ez zineten ikustera etorri”. Orduan, haiek ere esango diote: “Jauna, baina noiz aurkitu zintugun gose edo egarri, arrotz edo larrugorri, gaixo edo kartzelan, eta guk lagundu ez?” Hark erantzungo die: “Benetan diotsuet: Txikien hauetako edozeini egin ez zeniotena, neuri ez zenidaten egin”. Eta haiek betiko zigorretara joango dira; zintzoak, berriz, betiko bizitzara.

Pasarte hori glosatzen duten poema pedagogikoen tradizioa luzea da, jakina, Mendebaldeko literatura guztietan; gogoan izan, adibidez, Gonzalo de Berceoren “Los signos del juicio final” edo Francisco de Aldanaren “Octavas sobre el Juicio Final” (ikusi González Martínez 1998), eta are euskaraz ere, Etxepareren “Judizio jenerala”.

Lazarragaren bertsioan, errimak markatzen du poemaren egitura: Ama Birjinaren bitartekotzari dagokio lehenengo parte (1-48 lerroak, *-du* errimarekin, *Inbocación a la Madre de Dios* izenburupean), eta

ondoren dator Azken Judizioaren kontakizuna (49-166 lerroak, *-ua-* errima bokalikoarekin). Kontakizun horretan, bekatarien zigorraz dihardu lehenbizi (49-142) eta ongileen sariaz gero (143-166).

Eskuizkribuan poema honetan bakarrik aurkitu dugu eredu metriko hau: bakoitia 5 silabako librea, eta bikoitia 9 silabakoa errima bokalikoarekin; honen antzekoena A28 eta B29 poemetakoa da (5+8).

<1198r> *Aquí comienza un tratado de lo que berdaderamente acontecerá antes y el día del temeroso¹ juicio, y el galardón y premio que los buenos y los malos an de rescevir según sus obras.*

Conpuesto por Laçarraga.

Sometido al gremio² y corrección de la Sancta Madre Iglesia; arrimado a la fe y al mejor juicio.

Inbocación a la Madre de Dios.

Oy³ guiçon batec
Erregue baleu enojadu,⁴
enojadu ta
asco maneraz⁵ afrontadu,⁶

¹ *temeroso*: ‘beldurgarri’; *temeroso* adjektiboak gaurko erabilera nagusian ‘beldurkor, beldurti, beldurbera’ esan nahi duen arren, lehen ‘beldurgarri’ zen esanahi nagusia. Cf. *DAut*, s.v.: “Lo que pone o causa miedo, temor o rezelo de alguna cosa”.

² *Sometido al gremio*: ‘batasunari lotua’; cf. *DAut*, s.v. *gremio*: “Se llama analógicamente la unión de los fieles con sus legítimos pastores, y especialmente el Sumo Pastor, que es el Pontífice Romano; y así, de los hereges y apóstatas se dice que están fuera del gremio de la Iglesia”.

³ *Oy*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak (bakanka *oy eta*), bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

⁴ *baleu enojadu*: Aditz laguntzailea aditz nagusiaren aurretik agertzen da askotan poemaren lehenengo partean (1-48), errima (*-adu*) errazten duelako.

⁵ *asco maneraz*: ‘manera askoz’; eskuizkribuan *asko* zenbatzailea sintagmaren aurrealdean zein atzealdean agertzen da, eta lehenengo kasuan maiz beste osagaien bat tartekaturik ere bai. Alabaina, adibide honetan izan ezik, aurrean agertzen diren *asko* guztiak partitiboak lagundurik aurkitu ditugu: “*asco + izena + -ric*”.

⁶ *Erregue baleu enojadu, / enojadu ta / asco maneraz afrontadu*: Ahozko literaturan sarri agertzen da anadiplosia: testu-zati baten azken zatia hurrengoaren hasieran errepikatzea eta kateatzea; *bihurkia*

itaunquetan ⁷ dot	5
oy leyquean acertadu ⁸	
atrevimentuz	
oy balequio arrimadu. ⁹	
Nic ez neyque	
a leguiala consejadu, ¹⁰	10
cerren leyque	
oyta bertati ¹¹ condenadu.	
Badanic bere, ¹²	
amea ¹³ baleu ayn onradu,	
onrada ¹⁴ eta	15
bere semeaz ¹⁵ concertadu, ¹⁶	
oyta ceñari	

deitu zion Manuel Lekuonak ahozko euskal literatura aztertzean. Testuan behin baino gehiagotan agertzen da baliabide hori: *ene laztanac guraric*, / *ene laztanac guraric eta* / *neurc ala trabajaduric* (A14: 10-12), *Erregue baleu enojadu*, / *enojadu ta* / *asco maneraz afrontadu* (A26: 2-4), *Amea baleu ayn onradu*, / *onrada eta* / *bere semeaz concertaedu* (A26: 14-16), *cerren ecusten* / *even guztia galduric*, / *galduric eta* / *suorrec abrasaduric* (A28: 91-94), *Aurquitu eta* / *dey eguin deuso umilic*, / *umilic eta* / *lisonja ascoz beteric* (A29: 41-44).

afrontadu: ‘iraindu, haserretu’; cf. baita *afrontaduric* ‘iraindurik, haserreturik’ (A10: 30), baina *afrontadu* ‘iraindurik sentitu, lotsatu’ (B12: 26), eta *afrontua* ‘kargu-hartzea, errieta’ (A21: 12).

⁷ *itaunquetan*: ‘itauntzen, galdetzen’.

⁸ *Oy guiçon batec* /... /*oy leyquean acertadu*: A26: 1-6, A26: 7, A26: 9 eta A26: 39 lerroetan egin diren aldaketek iradokitzen dute testua kopiaetzen ari zela.

⁹ *arrimadu*: ‘nor baitengana jo babes edo laguntza bila’; cf. *DAut*, s.v. *arrimarse*: “Metaphóricamente es allegarse a alguno, valerse de su patrocinio y autoridad para aprovecharse de su favor y amparo”.

¹⁰ *Nic ez neyque* / *a leguiala consejadu*: ‘nik ez nuke aholkatuko hori (arrimatzea) egin lezala’.

¹¹ *bertati*: ‘berehala’.

¹² *Badanic bere*: ‘hala ere’; *badanic bere* *OEHn* ez dago jasota, baina cf. *badarik* ‘hala ere’: funtsean Iparraldean lekukotzen bada ere, badago GN-zko adibiderik (1609ko poesietako batean, zehazki), eta Otxoa Arinek ere erabiltzen du. Lazarragaren eskuizkribuan zazpi aldiz aurkitu dugu: A6: 43, A10: 61, A24: 51, A26: 13, A27a: 7, B5: 27 eta B12: 51.

¹³ *amea*: *Aita* eta *ama* hitzek izen berezi gisa funtzionatzen dute gehienetan tradizioan; hartara, ez dute artikulurik hartzen. Lazarragaren eskuizkribuan, *aita* edo *ama* narrazio-hitza duenarena barik beste norbaitena baldin bada (hots, 1. pertsonarena ez bada), artikularekin agertzen da: *aytea* (B3: 38), *bere aytea* (B3: 47), *ayteac* (B3: 31, B3: 40), *aytearen* (B3: 39); *amea* (A26: 14), *ameac* (A26: 30). Poema honetan, ikusten denez, bi aldiz aurkitu dugu *amea*-.

¹⁴ *onrada*: Bihurki edo anadiplosiaz ikusi 2-4 lerroei dagokien oharra. Hemen aldaketa bat egin du (*onradu* > *onrada*), baina funtsean baliabide bera da.

¹⁵ *semeaz*: ‘semeagaz, semearekin’; hemen *-az* bukaerak sozietiboaren balioa du.

¹⁶ *concertadu*: ‘adostu, hitzartu’; adjektiboa da hemen, goiko *onradu* bezala, ez adizki perifrastiko baten aditz nagusia.

	semeac leyon otorgadu	
	esca lequion	
<1198v>	mesedea ¹⁷ ta confirmadu, ¹⁸	20
	banerexqueo ¹⁹	
	oy lequiola umilladu	
	gach eguilea	
	andra oni ta suplicadu	
	bere semeari	25
	oy leguiola alcançadu ²⁰	
	parcacioa, ²¹	
	cerren lebela enojadu. ²²	

¹⁷ *esca lequion / mesedea*: ‘(amak semeari) eska liezazion mesedea, eskatutako mesedea’; eskuizkribuan *eskatu* aditzak NOR edo NOR-NORI erregimena du, beste euskal testu zaharretan bezala (RS, Leiz, Zalg).

¹⁸ *otorgadu / esca lequion / mesedea ta confirmadu*: Poema honetan behin baino gehiagotan erabili du egitura berezi hau: “aditza-1 + objektua (aditza-1 eta aditza-2rena) + (e)ta + aditza-2”. Cf. *otorgadu ... ta cofirmadu* (18-20 eta 34-36); *umilladu ... ta suplicadu* (22-24); *quebrantadu ... eta traspasadu* (44-46).

otorgadu... ta confirmadu aditzen erabilera, hemen eta beherago 34-36. lerroetan, lotuta egon liteke nobleek eta erregeek legeak, foruak, erregaliak, etab. berresteko erabiltzen zituzten formulekin (ik., esaterako, Sanz Fuentes (1979). Hona adibide bat, hainbaten artean: “E estos heredamientos sobredichos les otorgamos e les confirmamos, e mandamos que los ayan libres por juro de heredit para siempre jamás” (*Privilegio de Juan II*, 1408).

¹⁹ *banerexqueo*: ‘ondo iritziko nioke’; *erexi* aditzaren forma hipotetiko trinkoa da. Cf. *OEH*, s.v. *iritzi*: “(Aux. trans. tripersonal). En ciertos contextos [...], si no se especifica otra cosa, es ‘parecer bien’”.

²⁰ *alcançadu*: ‘erdietsi’; eskuizkribuan hirutan agertzen da *alcançadu* aditza eta hiruretan adiera horrekin: cf. *alcançadu daiqueano* (A14: 101) eta *polseac ez ebena enlazadu / aoac eguiala alcançadu* (B3: 5-6).

²¹ *ta suplicadu / bere semeari / oy leguiola alcançadu / parcacioa*: Joskera bihurria bada ere, honela ulertu dugu: Gaitz-egilea umiliatzen zaio andre honi, eta (gaitz-egileak) suplikatzen dio (andre honi) (andre honek) alkanzadu edo erdietsi diezaiola bere semearengandik barkazioa (gaitz-egilearentzat).

²² *cerren lebela enojadu*: ‘zeren haserretu baitzuen’; XVI. mendeko autore gehienek *l-* aurrizkidun hipotetikoko formak erabiltzen dituzte iraganeko edo hipotetikoko aditz nagusiek gobernatu mendeko konpletibo, denborazko, final, zirkunstantzialetan. Askotan forma hauek zeharkako estiloa markatzen dute: *erregutu eusan bere emazteari eugui leguiala contu andia Silverori bear ebena emaitiaz* (AL: 1142r), *Egun baten, bada, bere bideti joeala, topadu çan arçai bigaz, ceñai Silviac itaundu eusten nora lloacen* (AL: 1147r), *Ceruetaco Erregueari / oy dira encomendadu / suplicaetan liçatela / nay lequiela lagundu* (AL: 1154v), *Egun ascotan nic eguin nagon / modu ascotan erregua, / arren, osatu nenguiala / a liçan guero medicua. / Errespuesta emayten cidan / liçala nesca onestua, / ayta-amaac liqueoela / berebico afrontua* (A21: 5-12), *Baeguion ayteac erregutu / gau baten arren lagun leguiola, / cerren aseguin andi leyola* (B3: 31-33), *Ama emazte luyen ala ez nahi nuque galdatu* (Etx III, 17), *Fray Vicentec esala, Fedea cina liçala* (Fray 171). Azpimarratu behar da Lazarragaren testua agertu aitzin erabilera horren lekukotasunak biziki urriak zirela mendebaldeko testuetan.

Oyta bertati	
ameac leyque aceptadu	30
erreguxeau, ²³	
ceñac ²⁴ leyan procuradu	
oy leguiola	
seme jaunorrec otorgadu	
culpaduaren	35
barcacioa ta confirmadu.	
Bada, jentea,	
cerren daygun atajadu ²⁵	
esan dogunau,	
arren, daygun aclaradu:	40
Jaquin eguiçu ²⁶	
oyta dogula enojadu	
Jaun Cerucoa,	
cerren ditugu quebrantadu	
oy mandamentu	45
santuac eta traspasadu, ²⁷	

²³ *erreguxeau*: ‘erregutxo hau’; Lazarragaren eskuizkribuan, *-txo* atzizkia beti erabiltzen da txikigarri moduan; *-xe* atzizkiak, berriz, hiru balio hartzen ditu: **1)** Txikigarria (*-xe* = *-txo*), kutsu afektiboarekin (mespretxua, trufa...) nahiz gabe: *bervaxe* (A7: 117), *daquidancheau* (A10: 21), *gauçaxe* (A10: 23), *presentexeac* (A14: 69), *çuzpirioxe* (A14: 73), *esecoxeoc* (A19: 14), *urtexe* (A19: 16), *dozenaxe* (A24: 116), *erreguxeau* (A26: 31), *bobedaxeoc* (A28: 59), *conquistaxeau* (B11: 13 oh. pal.) eta beharbada *Peru Errochec* (A27: 31; ik. lerro horretako oharra). **2)** Izenondo eta aditzondoan intentsitate markatzailea: *gueldixe* (AL: 1140v), *goitixeago* (A1: 23), *claruxeago* (A7: 49), *gueixeago* (A10: 59). **3)** Indartzailea (izenordain indartuekin, eta *eben* / *arean*-ekin): *bercheac* (A7: 77, A29: 62), *gueurcheoc* (A7: 88), *neurcheau* (A10: 46), *ebenche* (B3: 42), *areanche* (A27a: 33). Kasu batean (*urteje* A14: 6), ez dakigu zehazki zein den balioa.

²⁴ *ceñac*: *ameak*, alegia.

²⁵ *cerren daygun atajadu*: ‘(solasa) atajadu, amaitu, laburtu dezagun; (solasa) atajatzeko, amaitzeko, laburtzeko’; helburuzko perpausa da, “*zerren* + subjuntiboa” egiturarekin. *Atajadu*-ren esanahiari dagokionez, cf. *DAut* (s.v. *atajar*): “Vale también cortar, suspender, detener alguna acción; como *atajar el discurso*, *atajar el razonamiento*”.

²⁶ *Jaquin eguiçu*: ‘jakin ezazue’; *jentea* da aditz honi dagokion bokatihoa. Poeman gehiagotan agertzen da *zu*-ri dagokion aditz-morfema bere jatorrizko plural balioarekin.

²⁷ *quebrantadu* / *oy mandamentu* / *santuac eta traspasadu*: “aditza-1 + objektua (aditza-1 eta aditza-2rena) + (*eta*) + aditza-2” egituraz, ikusi 20. bertso-lerroko oharra.

cegayti²⁸ dogun
pena andia merescidu.

<1199r>	—Infernuetan	
	daoz ²⁹ çuençat ³⁰ grilluac, ³¹	50
	cerren deustaçun	
	oy ausi ³² mandamentuac.	
	Oy laster çoaz, ³³	
	gaxto descomulgaduac!	
	Ezindan ³⁴ jaaten, ³⁵	55
	oyta nengusun ³⁶ orduan	
	nola nengoan	
	goseac ilic munduan.	
	Ez ceeguidan ³⁷	

traspasadu: ‘hautsi’; cf. *cegaiti nei traspasadu / amorearen leguea* (A24: 137-138). Cf. *DAut*, s.v. *traspasar*: “Vale también quebrar o violar alguna ley, estatuto o precepto, contraviniendo a su tenor o forma”.

²⁸ *cegayti*: ‘zeinarengatik, aurreko guztiagatik’; ez da kausala, erlatibozko kontsekutiboa baino; hortaz, ez da gaztelaniazko *porque*, baizik eta *por lo cual*.

²⁹ *daoz*: ‘dagoz, daude’. Eskuizkribuan behin aurkitu dugu *daoz* (A26: 50) eta behin *daoça* (B15: 40).

³⁰ *çuençat*: Errima-aldaketarekin batera, pertsona ere aldatu da: *gu > zu(ek)*. Horrela markatzen da poemako bi parteen arteko jautzia.

³¹ *grilluac*: ‘girgiluak’; cf. *OEH*, s.v. 1 *grillo*: “Grillo. ‘Grillos, prisiones, oinboillak, grilloak’ Lar” eta Lcc “grillos, *griluac*”.

³² *ausi*: Irakur bedi *hausi* eta ez *hautsi*.

³³ *çoaz*: ‘zoaz(te), joan zaitetz(te)’, aginteran.

³⁴ *Ezindan*: ‘ez zindan, ez zenida(te)n eman’; *-in- erro zaharreko adizkia da. Lehenengo bertsioan perifrastiko baliokidea zegoen: *emun ez ceustan*. Eskuizkribuan *ez yndan* (hitz-hasierako <y> grekoarekin) agertzeak pentsaraz lezake hikako forma erabili nahi zuela, baina uste dugu hitzaren mozketak okerra dela, *zu(ek)* baita gainerako adizki guztietako subjektua.

³⁵ *jaaten*: *Jan* eta *izan* aditzek aditz-izena osatzeko -te atzizkia hartzen dutenean, -aa- bokal bikoitza gertatzen da. Aditz horiek beroriek bestelako formetan (*izango, jango, izan, jan, janda*) ez dute inoiz bokal bikoitzik agertzen. Itxura guztien arabera fenomeno morfologikoa da oinarrian. Honelaxe dio *OEHk jan* aditzari buruz (*izan* aditzari dagokionez, *OEHk ez dakar bokal bikoitzeko adibiderik*): “Documentado en todas las épocas y dialectos. La forma *jan* es general; *jaana, jaate-* (aunque no *jaan*) se documentan en Capanaga, Zusaeta (88), Moguel (*PAb* 164), V. Moguel (12), J.J. Moguel (*BasEsc* 261) y fray Bartolomé (*Ic* III 273)”.

³⁶ *nengusun*: ‘ikusi ninduzu(e)n’; *ikusi* aditzaren aoristo edo iraganaldi burutu trinkoko NOR-NORK forma da. <n> ondoren izan dugu honen antzeko ahosuntzerik lehenago ere: *neongue* (A7: 58); aditz-erroaren ahosuntzea dela-eta, *ikusi* halaber *nendorrela* (B16: 1) eta *banendorren* (B30: 1). Irakur bedi txistukari afrikatuarekin: *nengutsun*.

suric, oz ninçan orduan.	60
Oy ez ninduçun, ay!, ³⁸ recojidu ³⁹ neguan. Gaxo ninçala, ez nenducaçun ⁴⁰ contuan, ez gueyago ⁴¹	65
catigu ⁴² nençan ⁴³ lecuan.— Esango dave condenaduac orduan: —Oy nox cenbilcen orrinbat ⁴⁴ gachez munduan?	70
Eldu ez çara guec ⁴⁵ gueoncen ⁴⁶ lecuan.— —Exilic çaoz!— ⁴⁷	

³⁷ *Ez ceeguidan*: ‘ez zenida(te)n egin’; *egin* aditzaren aoristo edo iraganaldi burutu trinkoko NOR-NORI-NORK forma da. Eskuizkribuan aditz bat baino gehiago dira *cee-* < *cene-*. Cf. *baceequi* (AL: 1151v), *ezpaceeguit* (A7: 99), *ceeguidan* (A26: 59) eta, bilakabidea aurrerago eramanda (*ce-* < *cee-* < *cene-*), *cebela* ‘zenuela’ (AL: 1151v), *ceben* ‘zenuen’ (AL: 1153r), *ceguian* ‘zenegian, zenezan’ (AL: 1153v), *ceucala* ‘zeneukala’ (A26: 96, 98) eta *ceucan* ‘zeneukan’ (A26: 106).

³⁸ *ay*: ‘ai’ hegiogora da; eskuizkribuan beste bitan aurkitu dugu: *Ay ay ay ay ay ay ay ay ay ay / ay ay ay ay ay ay ay, dardo çorroça* (B15: 25-26) eta *ay ay, ene narru çuri gazteac!* (B15: 57).

³⁹ *recojidu*: ‘babestu’; cf. *DAut*, s.v. *recoger*: “Se toma también por acoger o refugiar a alguno”.

⁴⁰ *ez nenducaçun*: ‘ez ninduzu(e)n eduki’; *eduki* aditzaren lehenaldiko adizki trinkoa; eskuizkribuan ez dago besterik. Dirudienez *nindu-* idatzi du lehenengo eta gero zuzendu du: *nendu-* (agian forma perifrastikoa eta trinkoa gurutzatuta).

⁴¹ *ez gueyago*: ‘ez eta ere’.

⁴² *catigu*: ‘gatibu’.

⁴³ *nençan*: ‘nintzan’; eskuizkribuan bakarra izan arren (*ninçan* agertzen baita beti), ez dugu uste *etzan*-en lehenaldiko forma trinkoa denik; izan ere, eskuizkribuan lau aldiz dago *etzin* aditza forma jokatugabeen (*ecin* AL: 1152v, *ecinic* A1: 36, *ecingo* A14: 85, *ezin* A24: 53) eta bi aldiz forma trinkoan (*naç* AL: 1152r, *çaucidenean* A16: 86), eta ez dirudi horiekin lotu behar denik.

⁴⁴ *orrinbat*: ‘horreinbat, horrenbeste’; hiru formatan agertzen da halako monoptongazioa testuan zehar: *orrinbat* (A26: 70), *cinbat* (A26: 79), *oninbatenaz* (A23: 33 eta 85); baina badira *oneinbat* (AL: 1152v, A3: 23, B3: 51), *oneinbatenaz* (A24: 9) eta *oneinbategaz* (B2: 7, B5: 87) ere.

⁴⁵ *guec*: ‘gu’; lau bider aurkitu dugu *guec* forma Lazarragaren eskuizkribuan: bitan absolutiboa da (AL: 1147r, A26: 72) eta bitan ergatiboa (AL: 1147v, AL: 1154v).

⁴⁶ *gueoncen*: ‘gengozan, geunden’; hona hemen eskuizkribuan aurkitu ditugun *egon* aditzaren lehenaldiko adizki trinkoak: *neongue* (A7: 58; A10: 26), *ceoncen* (A7: 64; A26: 99), *ceoncela* (A7: 67), *gueoncen* (A26: 72), *ezpaceonça* (A27a: 45). Forma jokatugabeak ere batzuetan -g- galtzen du: *eongo* (A8: 3; A8: 11; A18: 19; A12: 16; A26: 139); baina *egongo* (A23: 92), *egote-* (*passim*), *egon* (*passim*).

	erançungo dau orduan	
	Jaun Cerucoac,	75
	oy au desoen puntuan. ⁴⁸	
	—Acorda çatez	
	oy eta çarriz ⁴⁹ contuan	
<1199v>	cinbat ⁵⁰ joacen	
	ebili ⁵¹ pobre munduan,	80
	goseac ilic,	
	oçac ⁵² bere bay canpuan; ⁵³	
	oy çuetara ⁵⁴	
	joan joacen orduan	
	limosna esque	85
	Jaungoicoaren contuan;	
	çuec oegaz ⁵⁵	

⁴⁷ *çaoz*: ‘egon zaitez(te)’, agintera; *çaoz* eta *çaoça*, bietara erabiltzen du.

⁴⁸ *au desoen puntuan*: ‘(kondenatuek Jaun Zerukoari) hau esaten dioten uanean’; *esan* aditzaren NOR-NORI-NORK forma trinkoa da. Cf. *nic desodan gauçaric* (A16: 52).

⁴⁹ *çarriz*: ‘jar zaitez(te)’; *jarri* aditzaren agintera trinkoa da. Testu osoan bi aldiz agertzen da *jarri çatez* (A17: 53, A25: 15) eta beste bi aldiz *çarriz* (A26: 78, A26: 113).

⁵⁰ *cinbat*: ‘zeinbat, zenbat’; ikusi *ceinbat* (B15: 65). Monoptongazioaz cf. 70. bertso-lerroko oharra.

⁵¹ *joacen / ebili*: ‘ibili ohi ziren’; *joan* laguntzailea. Orobat 84. lerroko *joan joacen* ‘joan ohi ziren’ eta 92. lerroko *egon doacen moduan* ‘egon ohi diren moduan’.

⁵² *oçac*: ‘hotzak hilik’, hain zuzen.

⁵³ *canpuan*: ‘kanpoan’; eskuizkribuan beti dago *canpu* forma, Landuccirenean eta Gamizenean bezala (eta ez *kanpo*, beste autore guztiek erabiltzen duten bezala, *OEhk* dioenaren arabera). Esanahiari dagokionez, behin bakarrik esan nahi du ‘kanpo’ (vs ‘barru’, A26: 82), eta, ñabardurekin bada ere, bost aldiz dauka Landucciren erabilerara hurbiltzen den ‘landa’ adiera: bitan ‘landa’ (vs ‘hiria’, AL: 1145v eta B15: 67), beste bitan ‘landa zabala’ (vs ‘leku txikia, leku jakin bat, erreferenziako lekua’, AL: 1152v, AL: 1153v), eta behin ‘zelaia, jokalekua’ (zehazkiago ‘justetako zelaia’ A1: 10).

⁵⁴ *çuetara*: ‘zuengana’, bizidun markarik gabe. Oro har, bizidunekin, Lazarragak *-gan* erabiltzen du leku-postposizioa aitzin; horrek balio du hala izenentzat nola izenordaintzat. Baina eskuizkribuan bi aldiz aurkitu ditugu (salbuespen gisa) izenordaintetan *-gan*-ik gabeko formak: *Çuetara / joan joacen orduan / limosna esque / Jaungoicoaren contuan* (A26: 83-86) eta *Dama galantac, ni ez nax digno, / ez dot merescimenturic, / çuetan miiiau ifinteraco* (A10: 5-8).

⁵⁵ *oegaz*: ‘hauekaz, hauekin’; eskuizkribuan hiru aldiz aurkitu dugu *-egaz* sozietibo plurala: *çuegaz* (A10: 27), *oegaz* (A26: 87), *oriegaz* (B5: 103); eta bitan *-ogaz* sozietibo plurala: *escuogaz* (A17: 64) eta *damaogaz* (B2: 10). Plurala da orobat *baçugaz*: *urregorritzco letra baçugaz / egoan escreviduric* (A1: 11-12), *Egun batean leucala / beste baçugaz cabildu, / aen artera içan ninçan / exil-exilic coladu* (B12: 45-48), *baçugaz consultaduric* (B21: 22). Horien ondoan, bada *-ocaz/-ocaç* ere: *delicaduocaz* (AL: 1138r), *berbaocaç* (AL: 1151v), *beguiocaz* (AL: 1152v), *biciocaz* (AL: 1154v); eta *-equin*: *oequin* (A11: 2), *matalotequin* (B30: 5).

oy contu guichi⁵⁶ orduan.

Orain çaoça⁵⁷

gumuta deçun⁵⁸ lecuan, 90

çuelacoac

egon doacen moduan.

Utra⁵⁹ gaxtoto⁶⁰

bici cinean⁶¹ munduan,

ataidea⁶² 95

ez ceucala⁶³ contuan,

ene gauçaric

ez ceucala buruan,

⁵⁶ *guichi*: Eskuizkribuan soilik bi lekutan aukitu dugu *gitxi* forma (AL: 1151v eta A26: 88), eta 17 aldiz *gutxi*.

⁵⁷ *çaoça*: ‘egon zaitez(te)’, agintera; *çaoz* eta *çaoça*, bietara erabiltzen du.

⁵⁸ *gumuta deçun*: ‘ezagun duzu(e)n, dakizu(e)n’; *gumuta(tu)* forma ezezaguna zen orain arte (cf. *OEH*, s.v. *gomutatu*: “pensar en, considerar”), baina ziurra da, bi lekutan agertzen baita eskuizkribuan: *gumutatu ez lequion* (A25: 37) eta *gumuta deçun* (A26: 90). Nolanahi ere, aditz honen lehen agerraldia dugu.

deçun adizkiari dagokionez, *de-* moldeko **edun* aditzaren formak ez dira asko eskuizkribuan (eta gehienak Estibaliz Sasiolakoaren poemetan agertzen dira): *det* (A5: 26, B27: 2, B27: 4, B27: 10, B28: 9, B29: 4), *dedan* (B30: 18), *badeçu* (A16: 70, A28: 168), *deçun* (A26: 90), *estet* (B29: 7). Gutxi dira, orobat, *du-* eta *deu-* moldeetakoak.

⁵⁹ *Utra*: ‘oso’; gutxienez Kapanagari eta Oihenarten atsotitzei esker ezagutzen genuen (cf. *OEH*, s.v.).

⁶⁰ *gaxtoto*: ‘txarto, gaizki’; cf. Lcc “mal, o malamente, *gaystotoro*”, “malestar, *gaystoto eguon*”, “maldezir, *gaystoto essan*”.

⁶¹ *cinean*: Mendebaldeko testu zaharretan, deklinabide mugatuan bezala, *a + a > -ea* disimilazioa gertatzen da adizki jokatueta ere, *-an / -ala* atzizkiak gehitzean: *doa + -an > doean* (RS), *daroa + -an > daroanean* (VJ) (cf. *FHV* 115). Hona Lazarragaren eskuizkribuan bildu ditugun adibideak: *joean* (AL: 1138v, B30: 6), *cirean* (AL: 1142v, AL: 1144r, AL: 1146v, AL: 1152r, AL: 1153v, A11: 13, A11: 17, A26: 120, A28: 100), *direan* (AL: 1147v, AL: 1152r, A1: 15, B15: 62), *çarean* (AL: 1152v, A12: 16, A17: 111, B3: 65, B16: 31, B16: 44), *guinean* (A7: 8, B16: 86), *cinean* (A26: 94, A26: 156), *neroan* (B16: 14), *cireala* (AL: 1145r), *joeala* (AL: 1147r), *çareala* (AL: 1151r), *direala* (AL: 1152r), *neroeala* (B16: 16), *eroeanari* (A29: 74), eta *-ea- > -ia-* aldaketarekin *dirian* (B28: 15). Ohar gaitetzen Landuccic aditz gutxi dakarrela eta zaila dela gertakizun honi buruzko ondoriorik ateratzea, baina bada adibide bat behintzat iradokitzen duena Landuccirenean ez bide dela halakorik gertatzen (“antecedente, *aurrera doana*”).

⁶² *ataidea*: ‘hurkoa’ esan nahi duela dirudi (agian **ate-aide*, hots, ‘teilapekoa, auzokoa’), baina hapaxa da, ez baitugu aurkitu beste lekukotasunik.

⁶³ *ceucala*: ‘zenuka(te)la’; halako hiru adizki dira elkarrengandik hurbil: *ceucala* ‘zenukala’ (A26: 96, 98) eta *ceucan* ‘zenukan’ (A26: 106). Eskuizkribuan aditz bat baino gehiago dira *cee-* < *cene-*. Cf. *baceequi* (AL: 1151v), *ezpaceeguit* (A7: 99), *ceeguidan* (A26: 59) eta, bilakabidea aurrerago eramanda (*ce-* < *cee-* < *cene-*), *cebela* ‘zenuela’ (AL: 1151v), *ceben* ‘zenuen’ (AL: 1153r), *cegian* ‘zenegian, zenezan’ (AL: 1153v), *ceucala* ‘zenukala’ (A26: 96, 98) eta *ceucan* ‘zenukan’ (A26: 106).

beti ceoncen ⁶⁴	
Satanasequin jocuan,	100
pensamentuoc	
ifini baga ceruan,	
traspasaduric ⁶⁵	
oy ene mandament[u]ac;	
oy debocio	105
guchi ceucan tenpluan,	
sacerdoteac	
meça esate orduan, ⁶⁶	
ez gueiago ⁶⁷	
predicaeta orduan.	110
Oy çuen gachoc	
utra dacust nic claruan:	
çoaz da ⁶⁸ çarriz ⁶⁹	
infernuaren çoruan,	
finic içango	115
ez daben asientuan.— ⁷⁰	
Ernegaduco ⁷¹	
dave gaxtoac orduan	
engendradu ta	
jaio cirean puntuaz;	120

⁶⁴ *ceoncen*: ‘zeunde(te)n’.

⁶⁵ *traspasaduric*: ‘hautsirik’; ikusi gorago 46. lerroko oharra.

⁶⁶ *esate orduan*: Hemen bakarrik aurkitu dugu *orduan* aditz-izenarekin: *esate orduan* (A26: 108) eta *predicaeta orduan* (A26: 110); beste guztietan aditz jokatuarekin agertzen da.

⁶⁷ *ez gueiago*: ‘eta are’, edo besterik gabe ‘ez gehiago’; kasu honetan ez da ‘ez eta ere’, lehenengo elementua ez delako ezezkoa, *guchi* baino.

⁶⁸ *da*: ‘eta’.

⁶⁹ *çarriz*: ‘jar zaitez(te)’; ikusi gorago 78. lerroko oharra.

⁷⁰ *asientuan*: ‘egonaldian, egoeran’.

⁷¹ *Ernegaduco*: ‘arbuatuko’; osagarriari dagokionez, behin sozietibo garbia erabili du (*çugaz* A26: 134) eta bitan *-az* bukaera (*puntuaz* A26: 120 eta *juduaz* A26: 124); *-az* amaiera dutenen kasuan, ezin da ziur baieztatu instrumentala den ala sozietiboa *-agaz* > *-az* kontrakzioarekin. Cf. *OEH*, s.v. *ernegatu*: “Renegar, abjurar, apostatar. v. **arnegatu**. *Ea* [...] *errenegadu daben* *Iaungoikoaz*. Cap 92. [...] *Ernegetan dot Jesu-Kristo eta Maria Santisimiagaz*. Astar II 35”.

eguingo dave	
oyta onela llantuac:	
—Ernegacen dot	
oy confesore juduaz,	
cerren ninduan	125
oy asolbidu orduan,	
oy eguin baga	
penitencia ⁷² munduan.—	
Oy confesore	
condenaduac orduan	130
erançungo dau	
oy au dançuan puntuan: ⁷³	
—Ernegacen dot	
çugaz, madaricatua,	
cerren ninduçun	135
çuc engañadu tenpluan,	
"On içango nax"	
esan ceustan ⁷⁴ orduan.—	
Eongo dira	
onela condenaduac	140
secularecoz ⁷⁵	
finic ez daben lecuan.	
Oy onac, barriz,	

⁷² *penitencia*: Artikulurik gabe ageri da *penitentzia* hitza hemen, seguru aski esapide finkatu baten parte delako. Euskarazko testuan beste behin erabiltzen da esapide bera, *penitentzia egin*, artikulurik gabe berriz ere (B22: 8). Cf. gainera, gaztelaniazko testuko, *hagamos penitencia los culpados* (A18: 83), artikulurik gabea hau ere. Bestalde, objektua artikulurik gabe daramaten beste esapideekin multzokatu daiteke *penitentzia egin* ere: *lizentzia eskatu* (AL: 1146r bitan, AL: 1147r), *erromeria egin* (B22: 22).

⁷³ *dançuan puntuan*: ‘entzungo duen unean, entzun dezan unean’.

⁷⁴ *esan ceustan*: ‘esan zenidan’; ikusi gorago 59. lerroko oharra.

⁷⁵ *secularecoz*: ‘sekulakotz, betirako’; *OEHN* ez dago ez *sekulareko* (Lazarragarenean B15: 55) ez *sekularekoz* (Lazarragarenean A26: 141). Elizanbururenean *sekula sekularenekotz* (*Lehenagoko eskualdunak zer ziren*, XIV) aurkitu dugu eta *OEHN* aski lekukoturik dira hala *sekularean* nola *sekula sekuloronean*, *sekula sekuloroneko*, *sekula sekuloronekotz* formak (latinezko *per saecula saeculorum* hartatik eratorriak). Iduri luke Lazarragaren formak horien aldaera direla.

	beti contentamentuan,	
	cerren deuste ⁷⁶	145
	Jaunac esango orduan:	
	—Oy çatoz, çatoz,	
<1200r>	neuronen escojiduac. ⁷⁷	
	Jasari ⁷⁸ çatez	
	Padarisuco ⁷⁹ reñuan,	150
	ceña dagoan	
	çuençat asinadua, ⁸⁰	
	oy cerren nauçun	
	beti eugui contuan;	
	oy ta munduan	155
	bici cinean orduan	
	cunplidu doçu	
	oy ondo mandamentuac.	
	Goça naçaçu	
	neure Aytaren tronuan.	160
	Oyta goacen,	
	ene bedecatuac.— ⁸¹	

⁷⁶ *deuste*: ‘die’.

⁷⁷ *neuronen escojiduac*: Genitibodun izenordain honek bi interpretazio izan ditzake. Alde batetik, jabetasuna adieraz dezake, nolabait afektibotasuna edo hurbiltasuna markatzeko (‘nire escojiduak, nire hautatu maiteak’). Beste aldetik, egile edo agente gisa uler daiteke, *neuronen escojiduac* egitura pasibo jokatugetzat harturik (‘nik escojiduak, nik hautatuak’). Egitura pasiboko agentea genitiboan markatzea arrunta zen gaztelera zaharrean, eta erabilera horren bi adibide aurkitzen ditugu euskara arkaikoan: *Voto eguitēdot [...] goardaetaco erreguela tercera Sāt Frāciscuarē ordeacoa penitenciacoa ayta sanctu Nicolao laugarrenarē emona eta otorgadua eta ayta sātu sist laugarrenarē aprobadua ta cōfirmadua* (San Frantz. l. 1-6); *Gassoto yrabacia yrachoen da yracia* (RS 301) “Lo mal ganado es de la fantasma exprimido”. Lazarragaren poema honetan berean egitura mota honen beste adibide bat aurkitzen da: *ene bedecatuac* (A 26: 162).

⁷⁸ *Jasari*: ‘jesari, eseri’; *jasari* aditzaren esanahiari dagokionez, badirudi hala ‘eseri’ (A17: 99, A26: 149, B12: 49) nola ‘jarri’ (A10: 7, B5: 13, B15: 63) esan nahi duela eskuizkribuan, testuinguruaren arabera.

⁷⁹ *Padarisuco*: ‘Paradisuko’; cf. *paradisu* (B30: 29). *OEH*ren arabera (s.v. *paradiso*), ez dago metatesi honen beste lekukotasunik.

⁸⁰ *çuençat asinadua*: ‘zuei egokitua, esleitua’.

⁸¹ *ene bedecatuac*: ‘nire bedeinkatu maiteak’ edo ‘nik bedeinkatuak’; genitibodun egiturari buruz, ikusi A26: 148 lerroko oharra.

Joango dira

onac nor bere contuan;

jarrico dira

165

angueruaquin ceruan.

Fin

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

1-6 Hasierako sei lerroak gorago ere jarrita daude, beste *dispositio* batean: *Oy giçon* [sic] *batec Erregue baleu enojadu / enojadu ta / asco maneraz afrontadu / ytaunquetan dot oy leyquean acertadu*. **7** atreventuz] ondoren *oy ba* (hurrengo lerroaren hasiera), tatxatuta. **9** neyque] ondoren *a leguiala* (hurrengo lerroaren hasiera), tatxatuta. **34** jaunorrec] *n* gainean lakioa dago, *ñ* adierazteko erabili ohi duen diakritikoaren antzekoa. **39** dogunau] ondoren hitz bat (ziurrenik *arren*, hots, hurrengo lerroaren hasierakoa), tatxatuta. **45** oy] zutabearen ezkerretara dago; beranduago idatzi da, bertso-lerro bukaerako *-ac/-oc* ezabatuta gero. || mandamentu] bukaeran *-ac* edo *-oc*, ezabaturik. **46** traspasadu] lehenik berriz *quebrantadu* jarri zuen, eta, hori tatxatu ondoren, eskuinetara (beste zutabearen sartuta) zuzendu du. **55** Ezindan] esk. *ez yndan*. Aurrean *emun ez ceustan*, tatxatuta. || jaaten] esk. *jaate*. **64** nenducaçun] *-i-* idatzi du lehenago, orain *-e-* dagoen lekuan (*ninducaçun*). **78** oy] aurrean zerbait, tatxatuta. **104** mandamentuac] esk. *mandamentac*. **105** oy] *o-* ezkerretara irtena eta *-y* zirriborro baten gainean. **124** oy] ezkerretara irtena, erantsita bezala. **139** Eongo dira] *oyta onela* tatxatu ondoren idatzi du. **142** ez] *-z* behintzat geroago txertaturik dago. **148** neuronen] aurreko lerroan zerbait (*oita?*) idazten hasi da baina ez du amaitu eta tatxatu du.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “A26 – *Tratado de lo que berdaderamente acontecerá antes y el día del temeroso juicio*” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuuu/hh/ee].

bedeicatuac formari dagokionez, *-n-* gabeko aldaerak lekukotasun ugari ditu euskara zaharrean.

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](#) dago